وتار

کاتێ نیچە گریا ئێمەیش دەگرین

جەبار سابیر
jabarsabir@hotmail.com

ڕەنگە زۆرمان لەسەر ژیانی (فردریک ویلهێلم نیچە) نەبیستبێت، بەتایبەت وەختێک کەزمانەکەمان زۆر هەژارەو هەموو بیست ساڵێک دەبێت دەزانین کەنیچە کێیەو چی کردووە و لەکوێ ژیاوە، بەڵام ڕەنگە هیچ خوێندەوارێکی کورد تەواوی کارەکانی ئەو فەیلەسووفەی نەخوێندبێتەوە کە(زەردەشت وای وت) گەورەترین و قوڵترین کاری فەلسەفی ئەوە. ئەوە دەزانین کەنیچە ئەڵمانییەو دوای بەرهەمگەلێکی زۆر لەتەمەنێکی پڕ داهێناندا بەهۆی نەخۆشییەوە دەمرێت و چەند ساڵێک بەر لە مردنەکەیشی شێت دەبێت. نیچە عەشقی (لۆ ئەندریاس سالۆمی) کچی ئەفسەرێکی ڕووس دەبێت و هەر ئەویش دەبێتە هۆکاریی

بەشێکی زۆری نەخۆشییەکەی. ڕۆمانی (کاتێ نیچە گریا) ڕۆمانێکە تایبەت بەژیانی نیچە، لەو ساڵانەی کەنەخۆشی زۆری بۆ دێنێ و هێشتا زۆرێک لەکتێبەکانی نەنووسیوە، بەتایبەت (زەردەشت)ەکەی هێشتا هەر بیرۆکەیەو نەچۆتە سەر کاغەز. نووسەری ئەم ڕۆمانە(ئیرین دی یالوم) پزیشکێکی دەروونناسەو ئەمەش وایکردووە کەتەواوی ڕۆمانەکە لەدەوری چارەسەرکردنی سایکۆلۆژییانەی مرۆڤ بخولێتەوە. (یۆزیف بروێر) باشترین و ناودارترین دوکتۆری وڵاتی نەمسایە لەبیست ساڵی کۆتایی سەدەی نۆزدەدا، ئەو ساڵانە (زیگمۆند فرۆید) تازە کۆلێژی پزیشکی تەواوکردووەو هێشتا ناوبانگی لەشاری ڤییەننا تێنەپەڕیوەو هاوڕێی یۆزیف بروێرەو بەو پێیەش کەبروێر سی ساڵێک لەفرۆید گەورەترە، فرۆید خۆی بەقوتابی ئەو دەزانێت. ڕۆژانەو زۆرجار شەوانیش لای بروێر بەسەر دەبات و وەک ئەندامێکی ئەو خێزانە ڕەفتار دەکات و هەر ئەو دەمەیش لەگەڵ بروێردا سەرگەرمی تاقیکردنەوە دەبن لەمەڕ ڕێگە چارەی سایکۆلۆژی و بەتایبەت فرۆید هەمیشە بەشوێن خەونی خەڵک و لێکدانەوەی خەونەکانی خەڵکەوە دەبێت و باشیش بۆ پرسەکان دەچێت و سایکۆلۆژیەتی خەڵکانی دەوروبەری دەخوێنێتەوە. ئەم ڕۆمانە دەیەوێ لەدوو پرس بدوێ، یەکەمیان عاشق بوونی نیچە بەلۆسالۆمی و دواتر زویربوونی لەهەرسێ هاوڕێی نزیکی(لۆ سالۆمی و پۆڵ ڕێ و ریچارد ڤاگنەر)ی گەورە مۆسیقاری ئەو دەمی ڤییەنا کەلەسەرەتاوە نیچە زۆر سەراسیمە دەبێت بەرامبەری و ماوەیەکی زۆریش هاوڕێ دەبن و دواتر نیچە لێیان زویر دەبێت کەزویربوونەکەی لە(ڤاگنەر) تاڕادەیەک تەمومژی لەسەرە، بەڵام لەپۆڵ ڕێ و لۆسالۆمی ئەوە دیارە لەسەر عاشق بوونی لۆسالۆمییە بەپۆڵ ڕێ و وەڵام نەدانەوەیەتی بۆ نیچە لەبەرامبەر عەشقیدا بۆی. پرسی دووەمیان دۆزینەوەی ڕێگەچارەی دەروونناسییە کە لەو ساڵانەوە سەر هەڵدەدات، بەتایبەت کەفرۆید خەریکی تاقیکردنەوەکانییەتی و بروێریش دەیەوێ لەو ڕێگەیەوە یارمەتی نیچە بدات بۆ چارەسەرکردنی نەخۆشییەکەی. نیچە لەساڵی(١٨٤٤) لەئەڵمانیا هاتۆتە دنیاو هەر بەمناڵی باوکی دەمرێت، ئەمیش لەگەڵ دایکی و (ئەلیزابێس)ی خوشکیدا گەورە دەبێت، کەدواترو لەکۆتایی سەدەی نۆزدەدا ئەلیزابێس دەبێتە یەکێک لەو ئەڵمانییە توندڕەوانەی ڕێکخراوەکانی دژە جوو دادەمەزرێن و لەسەردەمی دەسەڵاتی (هێتلەر)و (نازی)یەکانیشدا ناوبراو بووە هاوڕێی هێتلەرو بانگهێشتی کرد بۆ کردنەوەی ئەرشیفی نیچەو پەردە لادان لەسەر پەیکەرەکەی و هەر ئەمەیش وایکرد نازییەکان و خودی هیتلەریش نیچە وەک پەیامبەری خۆیان ببینن و مرۆڤە باڵاکەیشی بەنمونەی باڵای ڕەگەزی ئاری ناو بەرن و

ئەمەش بیانووی دانێ بۆ کۆمەڵکوژی خەڵکی نارِەسەن بەقەولی خۆیان، بەتایبەت جووەکان.

لەسەرەتای هەفتاکانی سەدەی نۆزدەوە ئیتر نیچە ئەستێرەی بەختی بەرەو درەوشانەوە دەرِوات و وەک فەیلەسووفێک دەناسرێت، لەکۆتایی هەمان دەیەشدا لۆ ئەندریاس سالۆمی دەناسێت، لۆسالۆمی کچێکی پیاوێکی رِووسەو ئەفسەریشە لەسووپای قەیسەردا. ئەم ژنە هەمیشە حەزی لەناسینی خەڵکانی بەناو بانگەو وەک سەرسام بوونێکیش بەفەلسەفەی نیچە لێی نزیک دەبێتەوە، ئەمە لەئیتالیا رِوویداو (پۆل رێ)ش ئامادەبوو کەهاورِێیەکی نیچە بوو. دوای ماوەیەک نیچە عەشقی لۆ دەبێت و ناشتوانێت ئەم عەشقەی بشارێتەوە، کاتێکیش لەبەردەم لۆدا ئەم عەشقی رِادەگەیەنێت، ئیتر لۆ لەخۆی بایی دەبێت و نایەوێ بچێتە ژێر باری عەشقی پیاوێکەوەو پیاوێک کۆنترۆڵی کات، چوون ئەو ژنێکی ئازاد بووەو ویستوێتی هەمیشەیش بەئازادی بمێنێتەوە. لێرەوە سەرەتای نائومێدییەکانی نیچە دەست پێدەکات و هێشتایش لەبواری فەلسەفەدا ئەوەی نەنووسیوە کەخۆی خوازیاری بووە، کاتێکیش نیچە دەزانێ کە (لۆ سالۆمی) لەگەڵ (پۆڵ رێ)دا پێکەوە دەژین، ئیتر تەواو لێیدەچێت بەرِقداو لێرەیشەوە تەواوی بیروبۆچوونی نیچە لەهەمبەر ژناندا دەگۆرِێت و دواجار لەزەردەشتەکەیدا دەڵێ:(دەچی بۆ لای ژن قامچییەکەت بیر نەچێت) بەڵام ئەمە لایەنێکی پرسەکەیەو (لۆ سالۆمی)ش لایەنێکی تری لایە. ئەم رِۆمانە پێشاندانی ئەو لایەنەی تری ژیانی نیچەیە لەدوای فەرامۆشکردنی لەلایەن (لۆ سالۆمی)یەوە. (یۆزیف بروێر) ئەو پزیشکە نەمساییەیە کە لەزانکۆ وانە بەبرایەکی لۆسالۆمی دەڵێت، ئەم پیاوە بەناوبانگترین دوکتۆری نەمسایەو لۆسالۆمیش لەرِێگەی براکەیەوە ناوبانگی زیاتر دەبیستێ و دەچێتە لای و کاغەزێک دەداتە سکرتێرەکەی و لەسەری دەنووسێت:(دەبێ لەمەرِ بابەتێکی گرنگەوە لەگەڵتاندا بدوێم. ئایندەی فەلسەفەی ئەڵمانی لەمەترسیدایە. سبەی کاتژمێر نۆ لەکافێی سۆرینتۆ چاوەرِوانتان دەبم........ لۆ سالۆمی) دواتر لۆ یۆزیف بروێر دەبینێ و ئەم دوکتۆرەش هەمان شێوەی نیچە عەشقی دەبێت، بەڵام لۆ لەوە زیرەکترە بکەوێتە داوی پیاوانەوە، ئەم ژنە دەیەوێ بەهەر جۆرێک بێت یارمەتی نیچە بدات بۆ چارەسەرکردنی نەخۆشییەکەی کەبەشێکی بەهۆی ساردو سەرمای ئەڵمانیاو تەواوی وڵاتانی ئەوروپاوەیەو بەشەکەی تریشی کەرِەنگە زۆرینەی بێت پەیوەندی بەوەڵام نەدانەوەی لۆ سالۆمییەوە بووە بۆ عەشقەکەی. لێرەوە لەوە تێدەگەین کەلۆ خۆی بەتاوانبار زانیوە لەهەمبەر نیچەداو ویستویەتی کەمێک لەو تاوانە لەسەر شانی خۆی لادات، بەڵام لەسەرەتاوە لەگەڵ دوکتۆر رِێکدەکەوێت کەناوی ئەم لای نیچە نەهێنێت، ئەوەش بۆ ئەوەی

کەنیچە نەزانێ لۆ وەک فەیلەسوفێک هەر عاشقیەتی، بەلام ناتوانێ ژیانی لەگەڵ بکات. ئەوەی زیاتر گرفتی نیچە قوڵتر دەکاتەوە لەلۆسالۆمیشی زیاتر دەکاتە دوژمن، ئەلیزابێسی خوشکییەتی، کەهەمیشە نامەی بۆ دەنووسێت و لەنامەکاندا قسە بەلۆ دەڵێت و وا لەنیچە دەگەیەنێت کە لۆ بەردەوام پیلانی لەدژ دەگێڕێت، ئەمەش بەیارمەتی هاورێ جووەکانی، کە ئەودەم ئەلیزابێس بەگەرمی و بەشێوەیەکی رێکخراو خەریکی دژایەتی کردنی جووەکانە لەئەوروپاو لەئەڵمانیا بەتایبەتی. دوای بەجێهێشتنی بروێر لۆ سالۆمی دەگەڕێتەوە ئەڵمانیاو لەگەڵهاورێیەکی نیچەدا مشتومڕ دەکات تا ئەو نیچە بەگەیەنێتە ئەو باوەڕەی کەیۆزیف بروێر باشترین دوکتۆرە بۆ نەخۆشییەکەی نیچە. دوای ماوەیەک نیچە بەرەو کلینکەکەی بروێر دەکەوێتەرێ و بۆیەکەمجار بروێر نیچە دەبینێ و هەستەکات لۆ سالۆمی لەسەر حەق بووە کاتێک وتویەتی ئایندە فەلسەفەی ئەڵمانی لەمەترسیدایە، لەو لایەنەیشەوە دیسان لەسەر حەقبووەو کەنیچە پیاوێکی کەللە ڕەقەو یارمەتی خەڵک قبوڵناکات. جەستەی نیچە هەمیشە نەخۆشبووەو هیچ ئاوو هەوایەکی وڵاتانی ئەوروپای پێنەکەوتووە، بەتایبەت لەزستاندا سەرێشەی بەردەوام و سەرما بواریان نەداوە لەشی ساغی هەبێت، سەرباری ئەوەش لەرووی فکریشەوە نیچە هەمیشە لەتێڕامانێکی قوڵدابووە و وەک خۆیشی بەدوکتۆر بروێر دەڵێت: مێشکی ئاوسبووەو بەکتێب گەلێکی زۆر کەدەبێت لەداهاتوودا بیاننووسێت. دەبێت ئەوە بزانین کە ئەم گفتوگۆیەی یۆزیف بروێرو نیچە کەلەڕاستیدا روونەداوە، بەلام لەژیانی نیچە وەرگێراوە دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتای دەیەی هەشتاکانی سەدەی نۆزدەو ئەو دەمیش لەهەموو لایەکەوە بۆ نیچە سەرەتا بووە، هەم وەک ناسینی لۆ سالۆمی و عاشقبوونی بەوو هەم وەک ناوبانگ پەیداکردن و چاپکردنی کتێبەکانی بەتایبەتی لەو وەختەدا (دانایی شادو، مرۆڤانە زۆر مرۆڤانە)ی تازە چاپکردووە.

نیچەو بروێر دەکەونە گفتوگۆیەکی قوڵەوەو هەرچی زانیاری بروێریشە لەمەڕ نیچیە لەلۆسالۆمی وەرگیراوە، بەلام لەکۆتاییدا بروێر دەگاتە ئەو بڕوایەی کەوەک لۆ باسیکردووە نیچە پیاوێک، یاخود فەیلەسوفێکی وشک و ڕەقەو هیچی لێ هەڵناکرێ و خۆی نادات بەدەستەوە و نایەوێ یارمەتی کەس وەرگرێ، لەقسەکانیشیدا هەستدەکرێت کەنیچە زیاتر گرفتاری ئەوەیە کەسێ هاورێی زۆر نزکی ناپاکیان بەرامبەر کردووە ئەوانیش (ریچارد ڤاگنەری گەورە مۆسیقارو پۆڵ رێی روناکبیرو لۆسالۆمی) شۆخ و شەنگ، بەلام زیاتر بە(پۆڵ رێ و لۆسالۆمی) نارەحەت دەبێت کەلۆ پشتی لەم کردووەو لەگەڵ پۆڵ رێ دەژی و پۆڵ رێش ئەمەی قبوڵەوە لەنێوان نیچەو لۆ سالۆمیدا لۆی هەڵبژاردووە. ئەو وەختەی نیچە

بێ ئومێد دەبێت لەوەی دوکتۆر بروێر چارەسەری کات بارگەو بنە دەپێچێتەوەو دەیەوێ بەرەو ئەڵمانیا بڕواتەوە. بروێر دۆشدادەمێنێ و نازانێ چیبکات چوون هەم سەراسیمەی نیچەیە، هەم بەڵێنی بەلۆ داوە هاوکاری بکات، بۆیە ناچار خۆی دەکاتە نەخۆش و بەنیچە دەڵێت هاوکاریم بکە! ئەویش قبوڵیدەکات و نزیکەی مانگێک پێکەوە دەبن و ڕۆژانە لەبارەی نەخۆشی بروێرەوە قسە دەکەن کەزیاتر پەیوەندی بەعیشقەوە هەیەو ئەمەش بۆئەوەی کەنیچە شتێک بدرکێنێ و بروێر سەرەداوێکی دەست کەوێت. بەڵام دواجار بروێر خۆی تەواو ڕووتدەکاتەوە لەهەموو بیرەوەرییەکانی، بەتایبەت ئەوانەی پەیوەندییان بەدووجار عاشقبوونەوە هەیە لەگەڵ دوو ئافرەتدا کەیەکیان نەخۆشی خۆی بووەو یەکێکیشیان وەک سکرتێرە کاری لەلاکردووە. بەمجۆرەش نیچیە هیچ ناڵێت و دواجار بروێر بەجێدێڵی و دەڕواتەوە ئەڵمانیاو سەرقاڵی کاری خۆی دەبێت و لەگەڵ لۆسالۆمیشدا دوورو دوژمن دەمێننەوەو یەکتر نابینن، بەڵام هەمیشە نامە گۆڕینەوە لەنێوانیاندا هەیە. بروێر خەوی لێدەکەوێت، خەون دەبینێ کەژن و منداڵ و سەروەت و سامانی بەجێ هێشتووەو بەرەو ئیتالیا بەڕێکەوتووە، لەوێ دەبینێ خەڵک زۆر سەیری دەکەن بەتایبەت ژنان، کاتێک خۆی لەئاوێنەیەکدا دەبینێ هەستەکات سیمایەکی دزێوی هەیە بۆیە ئاوها سەیری دەکەن، لەوێدا بێداردەبێتەوەو فرۆید لەسەری وەستاوەو دەبینێ ئەوەی ڕوویداوە هەمووی خەون بووەو ژن و منداڵ و سەروەت و سامان و ناوبانگی هەر وەکو خۆیەتی. لێرەدا ڕۆمانەکە تەواو دەبێت، وەک دەبینین یۆزیف بروێر نەیتوانی نیچە چارەسەر کات و نیچەو لۆسالۆمیش ئاشتنەبوونەوە. ئەوەی لەم ڕۆمانەدا پێی ئاشنا دەبین عەشقی نیچەیە بۆ لۆسالۆمی و ڕیشەی ئەو ڕقەی نیچە لەژنی هەڵگرتووە، وەک سەرەتا وتمان نیچە لەگەڵ دایکی و ئەلیزابێسی خوشکی گەورە دەبێت، چونکە لەتەمەنێکی زۆری منداڵییەوە باوکی دەمرێت، دواتریش بەهۆی خوێندنەوە لێیان دوور دەکەوێتەوەو پاشانیش کەناوبانگ دەردەکات لۆسالۆمی دەناسێت و عاشقی دەبێت کاتێکیش ئەو وەڵامی نەرێی دەداتەوە ئیتر سۆزی ئەلیزابێس و دایکی لەلایەک و ڕقیشی لەلۆسالۆمی لەلایەکی تر تێکەڵەیەک دروستدەکەن و، دەبێتە ئەوەی کەنیچە ڕقێکی خراپ لەژن هەڵگریت و لەلایەک بەقامچییەوە بچێتە لایان و لەلایەکیش بەپشیلەیان بچوێنێت. ئەم ڕقەی نیچە بەخۆشەویستی دەستی پێکردووەو بەوتەی (کارل مارکس)یش هەندێک خۆشەویستی ئاکامیماڵوێرانکەریان لێدەکەوێتەوە.